

VLADİVOSTOK'TAN ASINARA ADASI'NA TÜRK ESİRLERİ

TURKISH CAPTIVES FROM VLADIVOSTOK TO ASINARA ISLAND

Yrd.Doç.Dr.Serpil SÜRMELİ*

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin faaliyetleri arasında ilgi ve önem arz eden konulardan biri I. Dünya Savaşı sırasında Rusya'da kalan Türk esirlerinin durumu ve Türkiye'ye getirilmeleriyle ilgili çalışmalardır. Bu konu, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin faaliyetlerini tarihi açıdan ortaya koymanın yanı sıra savaşın esaretteki hayatlar üzerinde bıraktığı etkinin derin izlerini sürmek adına da önemlidir.

Bu çalışma Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Rusya'da kalan Türk esirleri içinde, Vladivostok'ta bulunanları Türkiye'ye getirme çabasını ve bir savaşın ağır sonuçlarının bir başka savaşın doğumuna sürüklediği vatan topraklarını, hasretle kucaklamayı bekleyenlerin hazin dolu öyküsünü konu almaktadır.

I.Dünya Savaşı sırasında Rusya'da kalan Türk esirlerinin büyük bir kısmı Sibiry'a'da olmak üzere Kuzey Kafkasya, Don Kazakları bölgesi ve Moskova hükümetinin kontrolü altındaki araziler olmak üzere oldukça dağınık bir şekilde bulunmakta ve sayılarının 10.000'den fazla olduğu tahmin edilmekteydi.

Savaşın sonuna doğru Rusya'da yeni bir rejimin doğuşu ve ardından başlayan iç savaş, bir süre Alman komisyonlar vasıtasıyla düzenli sürdürülen Türk esirlerinin yurda getirilmesi işlemini kesintiye uğratmış daha sonra yapılan çeşitli başvuru ve çabalar sonuçsuz kalmıştı.

İttifak grubuna bağlı bulunan devletlerin 1918 yılı içinde birer birer yenilgiyi kabul ederek savaştan çekilmeleri, Rusya'da kalan savaş esirlerinin ülkelerine dönüşünü İtilaf Devletleri nezdinde sürdürülecek girişimlere bırakmıştı. Mondros

* Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Öğretim Üyesi

Mütarekesi'nden sonra Osmanlı Devleti bunu İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği ve merkezi Bern'de bulunan Milletlerarası Kızılhaç Teşkilatı olmak üzere iki mercii üzerinden yapmıştı.

1919 yılı Ekim ayında Milletlerarası Kızılhaç Komitesi İtilaf Devletleri Yüksek Meclisi'ne müracaat ederek Sibiry'a'da kalan Türk, Alman, Macar, Bulgar ve Avusturyalı esirlerin ülkelerine dönmelerini sağlamak için müsaade talebinde bulunmuştu. Bu müsaadenin alınmasından sonra komite Osmanlı Hilal-i Ahmer'ine, Avusturya, Almanya, Macaristan ve Bulgaristan Kızılhaçlarına başvurarak her ülkenin kendi esirlerini aldırması için girişimde bulunmaya davet etmişti¹.

Bu arada Rusya'da durum oldukça karışık. İtilaf Devletleri Bolşevik İhtilali ve yeni rejimi, kendi rejimlerine tehdit olarak gördükleri için Rusya'ya asker çıkartmışlar ancak geniş Rus toprakları üzerinde ilerleyebilecek yeteri kadar kuvvetleri olmadığından Amerika Birleşik Devletleri ve Japon güçlerine dayanmak zorunluluğu hissetmişlerdi. Japonlar 5 Nisan 1918'de Vladivostok'a asker çıkarırken, Sibiry'a'da baş gösteren ayaklanma üzerine de Amerika ve Japonya binlerce askeriyle 1918 Eylül'ünde Doğu Sibiry'a'ya girmişti. Rusya'da yaşanan gelişmeler karışıklığı ağırlaştırıran bir başka durumu daha ortaya koymuştu. Bu toprakları üzerinde yaşayan milletlerin Bolşeviklerin vaadlerine kapılarak bağımsızlık ve muhtariyet için ayaklanmaları, Çarlık taraftarı askerlerin de Bolşeviklere karşı bir iç savaş başlatmış olmalarıydı².

Bu arada Japonlar 5 Nisan 1918'de girdikleri Vladivostok'tan Trans-Sibirya hattı boyunca Baykal Gölü'ne kadar ilerlemişler ve Çita'ya kadar olan hattı kontrol altına almışlardı. Bolşeviklerse Sibiry'a'da Çarcı generallerden Amiral Kolçak kuvvetlerine karşı başarılı bir şekilde ilerlemektedir³.

Bu durum karşısında Amiral Kolçak, bölgesindeki İttifak devletlerine mensup savaş esirlerinin Bolşeviklerle işbirliği yapmasını engellemek için tahliye işlemine

¹ **Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1339 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumiyesine Takdim Edilen (1335-1338) Dört Senelik Devreye Ait Rapor**, İstanbul, 1339, s.121.

² Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1987, s.163-164.

³ E.H.Carr, **Sovyet Rusya Tarihi Bolşevik Devrimi (1917-1923)**, C.I, Çev.Orhan Suda, İstanbul, 1989, s.321-323.

başlamış, bir kısmını Vladivostok ve Novinikolskussurisk civarındaki kamplara göndermişti⁴. Çok geçmeden Bolşevikler Amiral Kolçak'ın geçici olarak yerleştiği İrkutsk hükümetini devirmişlerdi (5 Ocak 1920)⁵.

İşte bu gelişmeler üzerine Milletlerarası Kızılhaç Komitesi'nin ittifak devletlerine ait savaş esirlerinin yurtlarına dönmeleriyle ilgili girişimi söz konusu olmuş alınan olumlu cevap üzerine bu komite, ilgili devletlerin Kızılhaçlarına ve Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne girişimde bulunma daveti yapmıştı.

Bu davete uyularak müracaatta bulunan Osmanlı hükümetine 1919 sonlarında cevap verilmiş ve Japonların Maveray-yı Balkal'daki Türk esirlerini Hint Okyanusu üzerinden Türkiye'ye göndermeye hazır oldukları bildirilmişti⁶. Böylece Vladivostok'ta toplanan Türk esirlerinin yurda dönüşünü sağlamak amacıyla 240.000 lira tahsis edilmiş, bu para esirlerin dönüş işlemini üstlenen Japon Kızılhaçı'na gönderilmesi için İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği emrine verilmek üzere Osmanlı Bankası'na yatırılmıştı⁷. 22 Ekim 1919'da paranın yatırıldığına ve Japon hükümetine gönderilmesini istediğine dair bir yazıyı İngiliz Yüksek Komiserliği'ne gönderen Osmanlı hükümeti ne bu yazıya bir cevap alabilmiş, ne de Japonların getirmeyi üstlendiği esirlerin Türkiye'ye dönüşü gerçekleşebilmişti. Osmanlı Hükümeti bunun sebebini ancak 10 ay sonra 28 Ağustos 1920 tarihinde İngiliz Yüksek Komiserliği'nden gönderilen bir notayla öğrenebilecekti. Buna göre nüfuz bölgelerindeki Türk esirlerini getirmeye hazır olduğunu bildiren Japonya bunların sevkini gerçekleştirecek imkanlardan yoksundu. 830 kişi olarak sayıları belirtilen esirlerin Japon Vapur şirketi Katsuva ile vanlan anlaşma gereği Ağustos sonları ve Eylül başlarında sevk edebilecekleri ve sevk masrafının da 48.000 İngiliz lirası olduğu bildirilmekteydi⁸. Ancak İngilizlerin Vladivostok'ta toplanmış olan Türk esirlerinin Türkiye'ye Eylül ayı başlarında sevk edileceklerine dair göndermiş oldukları bu notaya rağmen Ekim-Kasım ayları içinde de hala yapılmamış olması oldukça düşündürücüydü.

⁴ Cemil Kutlu, **I. Dünya Savaşı'nda Rusya'daki Savaş Esirleri ve Bunların Yurda Döndürülmeleri Faaliyetleri** (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1997, s.382.

⁵ Carr, **Bolşevik Devrimi**, C.I, s.323.

⁶ Kutlu, **I. Dünya Savaşı'nda Rusya'daki Türk Savaş Esirleri...**, s.382.

⁷ THACM (1335-1338), **Rapor**, s.121-122; **Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası**, No:24 (15 Ağustos 1339/1923), İstanbul, s.161.

⁸ Kutlu, **I. Dünya Savaşı'nda Rusya'daki Türk Savaş Esirleri...**, s.383.

Bu husus 18 Kasım 1920'de Osmanlı Bankası'nın Maliye Nezareti'ne yazdığı bir mektupla aydınlığa kavuşacaktı. İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği 240.000 lira* olarak Osmanlı Bankası'na yatırılan paradan sevk için tahmin edilen 48.000 İngiliz lirasını daha 17 Kasım 1920 tarihinde Londra'ya havale etmişti⁹. İngiliz Yüksek Komiserliği'nin dolayısıyla Lloyd George'un başında bulunduğu İngiliz hükümetinin, bu işin yürütülmesinde ne kadar istekli ve samimi oldukları açıkça ortaya çıkmaktaydı.

Bu arada Hilal-i Ahmer Cemiyeti de Türk esirlerinin gönderilmesi için yatırılan paranın üzerinden bir sene geçmesine rağmen hala esirlerin getirilmeyişi üzerine harekete geçerek gönderilen paranın ne olduğu hakkında Milletlerarası Kızılhaç Komitesi'ne müracaatta bulunmuştu. Komite paranın Japon hükümetine verilmek üzere Tokyo'daki İngiliz Maslahatgüzarlığı'na henüz gönderildiğini öğrenmiş ayrıca komitenin yazılı olarak verdiği bilgede 240.000 liranın ancak 48.000 İngiliz lirası ettiği ve bu paranın Milletler Cemiyeti Delegesi Dr.Nansen** adına gönderildiği belirtilmişti¹⁰.

* 240.000 lira olarak Osmanlı Bankası'na yatırılan ve 48.000 İngiliz lirası olarak gönderilen sevk parası İngilizlerin esirlerin gönderileceğini belirttiği Eylül 1920 başlarında çekilseydi karşılığı 206.000 lira olacaktı. Ancak, 2,5 aylık bir gecikmeyle gönderilen bu para 234.206 liraya çıkmıştı.

⁹ Kutlu, I. *Dünya Savaşı'nda Rusya'daki Türk Savaş Esirleri*., s.384.

** Fridtjof Nansen (1861-1930) Norveçli keşif, okyanus bilimci ve devlet adamıdır. 1888, 1893, 1895-1896 yıllarında Kuzey Kutbu'na 1900, 1910-1914 yıllarında da Atlas Okyanusu'nun kuzeyine bir dizi keşif seferi düzenledi. 1887'de Christiania Üniversitesi'nden Dr. unvanını aldı. 1896'da aynı üniversitede Zooloji profesörü oldu. Ancak bu kürsüden ayrılarak Okyanusbilim dersleri vermeye başladı. 1905'de Norveç'in İsveç'ten ayrılmasında önemli bir rol oynadı. 1906'da Norveç'in Londra Büyükelçiliği'ne atandı ve bu görevde iki yıl kaldı. Milletler Cemiyeti'nin 1920'deki ilk toplantısında Norveç delegasyonunun başkanlığını yürüttü. Nisan 1920'de Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından Rusya'nın savaş sırasında Almanya, Avusturya, Macaristan ordularından tutsak aldığı 500 bin askerin ülkelerine dönmelerini sağladı. 1921-1923 Rus mültecileri 1923-1924 diğer mültecilerin ülkelerine geri gönderilmesi işiyle uğraştı. 5 Temmuz 1922'de Cenevre'de yurttaşlıktan çıkarılmış kişilere Milletler Cemiyeti Pasaportu (Nansen Pasaportu) adıyla bilinen bir kimlik belgesinin verilmesini öngören milletlerarası bir antlaşmanın imzalanmasında önemli bir rol oynadı. Aynı yıl çalışmalarından dolayı Nobel Barış Ödülü'nü aldı ve ödül parasını milletlerarası yardım çalışmalarını için kullandı. Ölümünden sonra 1931 yılında Cenevre'de Nansen Milletlerarası İltica Bürosu kuruldu. Tabiat bilimi alanındaki önemli incelemeleri dışında Grönland ve Arktik denizlerine yaptığı yolculukların yayımlanmış notları bulunan Nansen'in Svalbard ile Grönland arasındaki eşiğe de adı verildi. (**Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi**, C.16, İstanbul, 1989, s.399-400; **Meydan Larousse**, C.9, İstanbul, 1972, s.219).

¹⁰ **THACM (1335-1338)**, Raport, s.122.

Milletlerarası Kızılhaç Komitesi'nin vermiş olduğu bu bilgiye bakılacak olursa Türk esirleri için gönderilen bu para Londra'dan sonra da Tokyo'daki İngiliz Maslahatgüzarlığı yolunu tutmuştu. Dr.Nansen adına gönderdiği de göz önüne alınacak olursa para oldukça maceralı bir yolculuk yapmıştı.

Böyle bir oyalama ve geciktirmenin sebebi acaba ne olabilirdi? İngiliz hükümeti savaş halinde bulunduğu Türkiye'ye bu esirlerin gönderilmesi işinde kendine göre bir sakınca buluyor olmalıydı. Tıpkı çeşitli nedenlerle suç yüklediği Türkiye'de kalmasını bile kendileri için büyük tehdit ve tehlike olarak gördüğü Türk esirlerini Malta'ya sürgüne gönderdiği gibi, Rusya'dan gelecek olanları da tehlike olarak görüyor, böyle bir oyalama ve geciktirme taktiğini uygulamaya koyuyor olmalıydı. Gelişmeler daha sonra bunu bariz bir şekilde gösterecekti.

Ancak tabiatıyla bu uygulama zaman ve şartların nezaketinden dolayı Türk esirlerinin bir sene daha ızdırıp içinde Vladivostok'ta beklemelerine neden olacaktı. Olayın cereyan ediş şekli ve bu keyfi uygulama Milletlerarası Onuncu Kızılhaç Konferansı'na Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından bir raporla bildirilecekti¹¹.

Bu arada Vladivostok'ta bekleyen Türk esirleri Türkiye'ye gönderileceklerine dair haberleri Ocak 1921 başlarından itibaren almaya başlamışlardı. Anlaşılan İngilizler esirler için gönderilen paranın mahaline ulaşmasından sonra artık bu tahliye işleminin yapılmasına kendilerini hazır hissetmiş ya da bundan sonrası için başka sürprizler planlanmış olmalıydı.

Nihayet Japon Genelkurmayı 4 Şubat 1921'de Vladivostok'taki Türk esirlerine Heymeymoro* adlı Japon vapurunun 18 Şubat 1921'de Vladivostok'a geleceğini müjdelemişti. Buradaki Türk esirlerinden biri olan Halil Ataman bu haberi "hepimiz sanki birer çocuk oluverdik, sevinçten adeta çıldırıyoruz"¹² sözleriyle nasıl coşkuyla karşıladıklarını ifade etmekteydi.

¹¹ **THAM**, No:24, s.162.

1914'te tezgahtan çıkan ve Parlak Sulh anlamına gelen bu şilep 6.000 tonajında idi. Anbarı esirler için üç katlı ranzalar, kapalı tuvaletler, duş yerleri, salon, havalandırma tertibatı vs. gibi düzenlemelerle yola hazır hale getirilmişti.

¹² Halil Ataman, **Esaret Yılları Bir Yedek Subayın I. Dünya Savaşı Şark Cephesi Hataları**, Yay.Haz: Ferhat Ecer, İstanbul, 1990, s.222.

Artık Vladivostok'ta yola çıkış hazırlıkları yapılmaya başlanmıştı. 12 Şubat'ta Türk esirleri aşılanmış ve aynı tarihte esirlere yolculuk esnasında eşlik edecek askerler gelmişti. 19 Şubat'ta Heymeymoro vapurunun Vladivostok limanına demirlediği bildirilmiş, ertesi sabah da vapura bindirme komitesi gelerek vapur içinde alınan tertibat anlatılmıştı. Esirlere yol harçlığı olarak 21 Şubat'ta 5 yen dağıtılmış, Türk bayrağının çekili olduğu vapura 22 Şubat'ta Japon, ertesi gün de Rus idaresinde bulunan Türk esirleri bindirilmişti. 1030 kişinin çıktığı vapurda 12 kişi de bayandı. Bunlar esir Türk subaylarıyla evlenen kadınlardı. Sonunda esirler her milletten coşkuyla insanların doldurduğu rıhtımdan 23 Şubat 1921 Çarşamba günü Türkiye'ye doğru uğurlanmıştı¹³.

42 gün süren uzun bir yolculuktan sonra Heymeymoro vapuru 5 Nisan 1921 Salı günü Midilli adası önünden geçerken bir Yunan savaş gemisi tarafından durdurulmuştu. Savaş gemisinden bir filika indirilerek birkaç bahriyeli Yunan askeri vapura çıkarak telsizini bağlamıştı¹⁴. Yunan savaş gemisinin "Takip et" emriyle vapur Midilli'ye doğru götürülürken bu dakikadan itibaren artık esirlerin yeni fakat değişmeyen kaderi çileli bir hayata doğru yol almaya başlamıştı. Hem de İstanbul'a varmaları beklenen bir günde. İngilizlerin hazırlamış olduğu sürpriz bu olmalıydı. Midilli'de Yunan hükümet temsilcileri vapura çıkarak Japon heyetiyle görüşmüş ve esirlerin tamamının esir olarak kendilerine verilmesini istemişlerdi. Ancak Japon heyeti bu isteği kabul etmeyecekti. Vapur Midilli'den 13 Nisan 1921'de Pire limanına götürülmüş, burada da Japon heyeti esirleri Yunan makamlarına teslim etmemek için direnmişti¹⁵.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Yunan makamlarının hiçbir insani duygu ve harekete sığmayan, milletlerarası antlaşmalara tamamen aykırı böyle bir muameleyi şiddetle protesto ederken, Milletlerarası Kızılhaç Teşkilatı da devreye girerek esirlerin tahliyesi için icab eden makamlar nezdinde girişimde bulunmuştu¹⁶.

¹³ Ataman, *Esaret Yılları*, s.222-227.

¹⁴ Ataman, *Esaret Yılları*, s.251.

¹⁵ Ataman, *Esaret Yılları*, s.252-256.

¹⁶ THACM (1335-1338), *Rapor*; s.123; THAM, No:24, s.162.

Bu arada Pire limanında 13 Nisan'dan itibaren bekleyişini sürdüren Türk esirlerinin durumu belirsizliğini korurken 22 Nisan 1921'de Yunan Donanma Bakanlığı, İstanbul'da milletlerarası bir komisyon kurulduğunu ve esirlerin bu komisyonun idaresinin altına verilerek bir karargahta ikamet ettirileceğini fakat Yunan hükümetinin bu komisyonun İstanbul'dan Mustafa Kemal Ordusu'na esirlerin kaçmayacağına dair kefil olması şartına bağlı olarak bu durumu kabul edeceğini ama Yunan hükümetine böyle bir taahhüde kimsenin yanaşmayacağını bildiren bir haberi Pire'deki Türk esirlere duyurmuştu¹⁷.

Japonlar Türkiye'ye götürmek üzere aldıkları esirleri Yunan makamlarına teslim etmemekte direnirken, Yunanlılar da Heymeymoro vapurunun Pire limanından ayrılmasına müsaade etmemiş ve bu direnç iki taraflı sürmüştü. Yunan makamlarının böyle bir uygulamayı İngilizlerin iradesi dışında yapmaları tabiatıyla mümkün değildi. Halil Ataman Lloyd George'un "Ben bu konuda çekimserim. Çünkü Yunanlılar haklıdır ve Yunanlılar Anadolu'da üstün kuvvet karşısındadır. Yine bunun içindir ki Yunanlılar bu işte yerden göğe kadar haklıdır" dediğini ifade ederken "İşle yarını sezen bir düşmanın itirafını hesaba katarak Anadolu o cellada mezar olacaktır" sözleriyle hissiyatını dile getirmekteydi¹⁸.

Bu arada Mayıs ayından itibaren Peyam-ı Sabah, İkdam ve Vakit gibi İstanbul gazeteleri Japon subaylar vasıtasıyla ve Osmanlı Matbuat Cemiyeti'nin yardımlarıyla Türk esirlere ulaştırılmaya başlanmıştı. Seneler sonra ilk kez vatan gazetelerini gören ve ülkelerinde olup bitenler hakkında gerçek bilgilere ulaşan esirler için bu olay büyük bir sevinç ve heyecan yaratmıştı. Türk esirlerinin kumandanı olan Yüzbaşı Hüseyin Avni Bey bu sevinç ve heyecanı kendilerine yaşatan Osmanlı Matbuat Cemiyeti'ne bir telgraf çekerek teşekkür ve şükranlarını sunmuş aynı dileklerinin adı geçen gazetelere de iletilmesini istemişti¹⁹.

Pire limanında günler belirsizlik içinde geçerken Halil Ataman yaşadıkları şartları ve ruh hallerini şu sözlerle belirtmekteydi.

¹⁷ Ataman, *Esaret Yılları*, s.259.

¹⁸ Ataman, *Esaret Yılları*, s.263.

¹⁹ *İleri*, 31 Mayıs 1337/1921, No:1200.

“Gıdasızlık tam, havasızlık bu da tamam, hareketsizlik bu da kezalik tam, bir de bunların içine ışsızlığı katalım... Yurt acısı ve hasreti, ruhi sıkıntı ve ıstırap, yeis ve her türlü mahrumiyet... Hayvanlara bile tatbik edilmeyen muameleler, biz insanlar üzerinde pekala tatbik imkanı buluyor. Düşünün bir şilep, onun anbarına, arıların kovanından daha sıkışık bir şekilde 1030 kişi insan istif edilmiş bir haldeyiz”²⁰

Bu arada esirlerin gayri insani bir tarzda Pire limanında bir gemi içinde tutulması ve bu meselede belirsizliğin sürmesi Milletler Cemiyeti’ni de harekete geçirmiş, cemiyet bir komisyon oluşturarak esirleri mahalinde görmek üzere görevlendirmişti. Bir yandan Milletler Cemiyeti ve Milletlerarası Kızılaç Komitesi diğer yandan Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin çabaları sonunda Yunan makamları esirlerin tarafsız bir yerde muhafazasının sağlanması koşuluyla Pire limanından ayrılmalarını kabul etmişti. Hilal-i Ahmer Cemiyeti bu esirlerin I. Dünya Savaşı’ndan kalan esirler olduğu ve diğer hükümetlerin esirleri gibi bunların da tahliyeleri ve memleketlerine iade edilmeleri iddia ve görüşünde ısrar ettiyse de başarılı olamamıştı. Çaresiz esirleri Yunan elinde ve gemi üzerinde kalmaktan kurtararak hiç değilse tarafsız bir bölgede muhafaza edilmelerini kabul etmişti. Bunun üzerine İtalya hükümeti vaktiyle Avusturya Macaristan’dan aldığı esirleri muhafaza ettiği Asinara adasını, esirlerin muhafazası için tahsis etmeyi kabul ederek bunların işeleri için de 700.000 İtalyan lireti ödenmesini talep etmişti. Ancak, İstanbul hükümeti bu parayı ödeyecek gücü olmadığını, esirlerin o sırada devletlerce tarafsız bir yer olarak kabul edilen İstanbul’a getirilmelerini ve burada nezaret altında bulundurulmalarını teklif etmiş fakat bu teklifi reddedilmişti. Esirlerin geçici ikametlerine tahsisi hususunda anlaşmaya varılan yer ise Asinara Adası olmuştu²¹.

Esirlerin Asinara Adası’nda geçici olarak ikametleri kesinleştikten sonra Japon vapurunda İsviçreli, İtalyan ve Yunan doktorları tarafından muayeneler başlamış, 2 Ağustos 1921’de yapılan muayeneler sonunda kadın, ihtiyar ve hasta siviller ayrılmıştı. 6 Ağustos’ta da bu siviller daha önce büyük baş hayvan taşıyan ve içi hayvan pislikleriyle dolu Olimpos adlı bir Yunan vapuruyla İstanbul’a doğru yola çıkmıştı. 396

²⁰ Ataman, *Esaret Yılları*, s.265.

²¹ THACM (1335-1338), *Rapor*, s.124; THAM, No:24, s.163; *Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmuası*, 15 Teşrin-i evvel 1337/Ekim 1921, No:2, s.25-26.

sivilin içini temizleyerek yerleştiği bu vapur hakkında Halil Ataman şu sözleri söylemekteydi: “Bu küçücük demir tekne... suyun yüzünde oynayıp duruyordu... Yakın yerler arasında canlı, büyükbaş hayvan taşımaya tahsis edilmiş, devamlı bu işte kullanıldığı için her tarafı hayvan pisliği ile dolu olduğundan, başka duvarları bile kuru pislik bulaşığıydı. Ah...! Mel’un Yunan gavuru, sağlam bir vapur verecek değil ya, elbet böylesini verecek ve ancak elimde bu var diyecek... Bereket versin ki ortalık yaz günü, herkes sıkışık da olsa, güvertede açıkta ve ayakta bile gidilebilir”²². Bu şartlar altında yola çıkarılan sivillerin askeri esirlerden ayrılarak tahliye edilmeleri de kolay olmamıştı. Türk esirlerinin Yunanlılar tarafından alınan esirler olmayıp I. Dünya Savaşı’nda Rusya’da kalan esirler olduğu ve memleketlerine iade edilmeleri hususunda icab eden makamlar nezdinde başvurular yapılırken bu sırada Japon vapurunda bulunan birkaç doktor ve sivil kendilerinin askeri esir olmadıkları gerekçesiyle tahliye talebinde bulunmuşlar ancak Yunan makamları bu talebi reddetmişlerdi. Bunun üzerine Milletlerarası Kızılhaç Komitesi kendisi harekete geçtiği gibi dünya matbuatını da harekete geçirince Yunanlılar daha fazla direnemeyerek sivillerin tahliyesini kabul etmek zorunda kalmıştı. Böylece vapurda bulunan sıhhi personel, kadın, ihtiyar ve hastalar tespit edilerek tahliye edilmelerine karar verilmişti²³.

Asinara Adası’na gitmek için gün sayılırken Yunan Donanma Bakanlığı’nın 12 Ağustos 1921 tarihinde duyurduğu bir emir aylardır vapur içinde ve güverte üzerinde bekleyen Türk esirlerini oldukça heyecanlandırmıştı. Bu emir esirlerin kafileler halinde karaya çıkmalarına izin verilmesiyle ilgiliydi. Uygulanan bu emir sayesinde Türk esirlerinin ayağı aylar sonra ilk kez toprağa değecekti²⁴.

Ve nihayet esirler geçici ikametleri için kararlaştırılan Asinara Adası’na 13 Ekim 1921 tarihinde hareket etmişlerdi. Onlar Pire limanına geldikleri 13 Nisan 1921’den ayrıldıkları tarih olan 13 Ekim 1921’e kadar 6 ay geçirdikleri bu limandan gemiler dolusu Anadolu’ya taşınan ve yine gemiler dolusu yaralı olarak dönen Yunan askerlerini izlemişlerdi. Anadolu’da tüm şiddetiyle süren Kurtuluş Savaşı’nı...II. İnönü Zaferi’ni, Kütahya, Eskişehir Savaşlarını ve Sakarya Zaferini kısaca kendileri gibi gayri

²² Ataman, **Esaret Yılları**, s.269.

²³ **THACM (1335-1338), Rapor**, s.123; **THAM**, No:24, s.163.

²⁴ Ataman, **Esaret Yılları**, s.271.

insani ve haksızlığa uğramış vatanın kurtuluş mücadelesini, maddi manevi sinmiş ve çökmüş Yunan askerlerinin gözlerinden seyretmişlerdi.

23 Şubat 1921'de Vladivostok'tan Türkiye'ye gitmek üzere yola çıkan Haymeymoro Japon vapuru subay ve askerlerden oluşan 608 kişilik Türk esir kaflesini 17 Ekim 1921'de Sardunya Adası sahilinde bulunan Porto Tores limanına getirmişti. Esirler burada Osmanlı Devleti Roma Büyükelçisi Osman Nizami Paşa tarafından görevlendirilen Elçilik Başkatibi Manyasızade Feridun Bey ile yine elçilik katiplerinden Kudret Bey tarafından karşılanmışlardı. Feridun Bey Heymeymoro vapuruna çıkarak esirlere İtalyan hükümetinin kendilerini hastalıklı olarak kabul ettikleri için İtalyan halkının aralarına almak istemediğini ertesi sabah limandan görünen Asinara Adası'na çıkacaklarını söylemişti. Halil Ataman veda ederek vapurdan ayrılan Feridun Bey'in sözlerini resmi ve çok soğuk bulduklarını hatta bazı arkadaşlarının "o ne biçim herif, ne biçim konuşma ve nasıl it yüzlü birisiydi. Paşa adam mı bulamamıştı bu herifi bulmuş yollamış... herif hoş geldiniz bile demedi" şeklinde yorum yaptıklarını belirtmekteydi²⁵.

18 Ekim'de Porte Tores limanından ayrılan ve aynı gün Asinara Adası'na* gelen Heymeymoro vapurunda bulunan Türk esirleri karaya çıkmadan önce Manyasızade Feridun Bey adaya çıkarak esirlere tahsis edilen barakaları gezmişti. Feridun Bey o güne dair izlenimlerini Roma Elçisi Osman Nizami Paşa'ya bir raporla belirtmişti. Adada esirler için hazırlanan barakalar her biri 90'ar asker almak üzere ayarlanmış 6 koğuştan ibaretti. Bu koğuşların 24 odası küçük rütbeli subaylara ayrılırken büyükçe bir pavyon da yüksek rütbeli subaylar için tahsis edilmişti. Binalar kargir olarak inşa edilmiş olup, bir de mutfağı bulunmaktaydı. Feridun Bey, binaları gezerken lüzumlu birçok malzemenin noksan olduğunu görmüştü. Bunların başlıcası aydınlatma ve mutfak gereçleriyle ilgili olanıydı. Yetkililer bu noksanlıkların en kısa sürede tamamlanacağına dair Feridun Bey'e söz vermişlerdi.

²⁵ Ataman, **Esaret Yılları**, s.280.

* Sardunya Adası'nın kuzeyinde küçük bir ada olup, bu tarihlerde adada balıkçılıkla geçinen az sayıda sakini bulunmaktaydı.

18 Ekim öğleden sonra Türk esirlerinin adaya sevk işi için bizzat Asinara'ya gelmiş olan Roma Japon Elçilik Ataşemiliteri Yarbay Ogayeva ile yine aynı elçilik Ataşemiliterlerinden Sici İnonya Asinara Adası askeri personeliyle birlikte Heymeymoro vapuruna gelmişler, burada vapurun Pire'de vefat eden kaptanı yerine tayin olunan Kayçı Tevayışı, Vladivostok'tan beri Türk esirlere eşlik eden Piyade Yarbay Yusiçi Çomora, Binbaşı Kuşna Comora ve Milletler Cemiyeti tarafından görevlendirilerek Pire'de esidere katılan Milletlerarası Kızılhaç Komitesi Delegatesi Henry Guenod ile güvertede toplanmış bulunan esir Türk subay ve askerleri tarafından karşılanmışlardı. Feridun Bey hükümet ve elçilik adına esirlere hoş geldin diyerek gazalarını tebrik etmişti. Güvertede toplanmış bulunan subaylar İtalyanların taş taşımak ve toprak kazmak gibi mahkumlara yaptırılan ağır işler için kullanılan bu adanın sürgün yeri olduğunu haber aldıklarını bundan dolayı keder ve üzüntü duyduklarını Feridun Bey'e ifade etmişler, o da Osmanlı hükümetinin maruz bulunulan maddi, manevi, mali ve iktisadi çeşitli zorluklarına rağmen, kendilerini Yunan el ve toprağında bırakmamak için büyük bir yardım ve gayret sarfettiğini, katlanılan nakdi fedakarlığı düşünmelerini, çıkacakları toprağın düşman toprağı olmadığını, burada kaldıkları sürece rahatlarının sağlanacağını, en kısa zamanda serbest kalmaları için her türlü çabanın sarfedileceğini, adanın korku ve dehşet uyandıran manzarasının etkisi altında kalmamalarını belirterek, onları telkin ve teskin etmeye çalışmış ve gazilerle ayrı ayrı görüşmüştü. Daha sonra bir toplantı yapılarak adaya nakliyatın nasıl yapılacağına karar verilmişti²⁶.

19 Ekim Çarşamba günü sabah saat 8'de kararlaştırılan düzen üzerine ilk kfile karaya çıkmıştı. Artık Heymeymoro vapuru 8,5 ay ev sahipliğı yaptığı yolcularını yeni ev sahibi olacak bu adaya uğurlamaktaydı. Vladivostok'tan beri Türk esirlerinin yanından ayrılmayan onlara nezaret, yoldaşlık ve arkadaşlık yapan Yarbay Çomora da vapurdan inmiş ve bir veda konuşması yapmıştı. Gazilerin daire oluşturarak dinlediğı bu veda konuşmasında Yarbay Çomora, "Arkadaşlar sizi, siz Türkleri tanımış olmak benim için hayatım boyunca taşıyacağım çok canlı ve daima yaşayan bir şeref ve iftihar vesilesi olacaktır... Sizler çok büyük ve şayan-ı hürmet bir milletin çocukları olduğunuzu fiilen ispat ettiniz. Bu gerçeğın yegane şahidi benim.. Yaşamak ve var

²⁶ OHAM, 15 Kanun-i sani 1338/Ocak 1922, No:5, s.99-101.

olmak sizin ve siz ayardakilerin hakkıdır... Yakından gördüğüm kaypak ve kahpe milletler size gem vuramaz. Parlak yarımlar sizindir. Çok üzgünüm, sizleri sevdiğiniz vatanınıza götüremediğim için ve yine çok üzgünüm. Çünkü sizleri bu ıssız, insansız, vahşi ve kötü görünüşlü bir yere indirdik. Umarım inşallah bu yerden de kurtulursunuz. Şimdi en iyi dileklerimle hepinizi selamlarım” sözleriyle duygularını dile getirirken, grup içerisinde en kıdemli bir kişi de, bu konuşmaya karşılık bir konuşma yapmış ve Yarbay Çomora herkesin elini sıkıp ayrılırken gözyaşlarını tutamamıştı. Esirler kum üzerinde ikametlerine ayrılan yere gitmeyi beklerken, Heymeymoro vapuru denizleri titreten sesiyle Asinara’da bıraktığı yolcularını son kez selamlamıştı. Heymeymoro vapuru uğurlandıktan sonra Türk esir kafesi ağırlıklarını omuzlayarak yola koyulmuş, 2 km’lik bir yürüyüşten sonra küme halinde ikamet edecekleri binalara ulaşmıştı²⁷. Burada yıkanıp temizlendikten sonra yoklamaları yapılarak tayin oldukları koşullara sevk olunmuşlardı. Akşam 7’de biten nakliyat ve sunulan liste gereğince 57 subay ve 514 asker yerlerine yerleşmişti.

Asinara Adası’nda Türk Esirlerinin İkameti İçin Hazırlanan Barakalar

²⁷ Ataman; **Esaret Yılları**, s.281-282.

Feridun Bey Roma Elçisi Osman Nizami Paşa'ya gönderdiği raporda yukarıdaki nakil ve yerleşim işleminden bahsederken daha önce ada konusunda esirleri telkin ve teskin etmeye çalıştığı sözlerin aksine bu husustaki gerçekleri ve görüşlerini yine aynı raporda ortaya koymuştu.

Buna göre Feridun Bey, Asinara Adası'nın gerçekten bir sürgün yeri olduğunu, 500 kadar mahkumun burada taş taşıyıp toprak kazdığını, görevli askeri bir heyetten başka sadece birkaç balıkçı ailesinin yaşadığını, su dahil olmak üzere bütün zaruri ihtiyaçların romörkörle Porte Tores limanından sağlandığını, adanın toprağının verimsiz, ağaçsız, yalçın kayalı dağlarıyla oldukça haşin görünümlü bir manzarası olduğunu belirtmekteydi. Esirlerin uzun süre burada kalmalarını uygun görmediğini ifade eden Feridun Bey, 6-7 senelik bir esaret ve 48 gün süren uzun ve zorlu bir yolculuktan sonra vatan kokusunu duyacak kadar anavatan toprağına yaklaşan esirlerin bu sırada Yunanlılar tarafından tutuklanarak 8 ay da Pire'de gemi içinde kalmalarının maneviyatlarını bozduğunu beyan etmekteydi. Yunanlıların devletlerarası hukuk kurallarına aykırı davranarak Japon gemisini zorla alıkoyduklarını kabul etmeyebilirler diyen Feridun Bey, gerçekte meselenin bir şeref ve haysiyet meselesi halini aldığını, esirlerin vatanlarına dönmelerine müsaade etmeyerek İtalya toprağında bulundurmakla, bir şeref ve haysiyet konusu haline gelen meseleye bir özür sunulmuş olduğunu ifade etmekteydi. Feridun Bey kendi görüşüne göre Milletler Cemiyeti nezdinde esirlerin serbest bırakılmaları için yapılacak bir girişimin başarılı bir sonuca ulaşabileceğini Milletlerarası Kızılhaç Komitesi Delegatesi Henry Guenod'nun kendisiyle aynı görüşü paylaştığını, kendisinin bu hususu Milletler Cemiyeti Delegatesi Dr.Nansen'e bir raporla sunacağını belirtmekteydi²⁸.

Gerçekten Henry Guenod bu hususa dair Dr.Nansen'e bir rapor yazarak, Asinara'ya iskan edilmiş bulunan Türk subay ve askerlerinin Milletlerarası Kızılhaç Teşkilatı ile Dr.Nansen'e haklarında yapılan her türlü yardım ve kolaylıktan ve memleketlerine iade edilmeleri için gerekli girişimlerde bulunduğundan dolayı samimi teşekkürleriyle bu adada unutulmamaları ricasında bulduklarını kendisinden istediklerini belirtmekte, kendisinin de şahsı adına Türk esirlerinin bu arzusuna

²⁸ OHAM, 15 Kanun-i sani 1338/Ocak 1922, No:5, s.101-103; OHAM, 15 Teşrin-i evvel 1338/Ekim 1922, No:14, s.46.

içtenlikle katıldığını ifade etmekteydi. Henry Guenod raporunda Asinara Adasında ikamete maddi olarak tahammül edilebilirse de manevi anlamda bunun mümkün olmadığını, adanın tamamen çöl gibi olup İtalyanlar tarafından sürgün yeri olarak kabul edildiğini edindiği bilgiye göre halihazırda adada 500 kalebend ile bunları muhafazaya memur birkaç kişinin bulunduğunu, bu memurların bile kendilerini sürgün edilmiş olarak gördüklerini belirtmekteydi.

Henry Guenod, adadan bitkiden hemen hemen eser olmadığını, içilecek suyun bile, o da hava müsaitse Porte Tores limanında sahrınç gemisiyle sağlandığını, Asinara'da ikamet süresini uzatmanın, burada esirlerin durumunu kolaylaştırmaya çalışan bütün resmi lütuflara rağmen çok ağır geleceğini hatta bu zavallıların vaktiyle buldukları Sibiry'a'daki esir karargahlarında, üstelik burada hayat şartları çok kötü olmasına rağmen, 1917'den beri şahsi hürriyetleri itibariyle serbest olmalarının Asinara'daki ikametleriyle karşılaştırılacak olursa, bu adada yaşamının ne kadar zor ve tahammül edilemez olduğunu kendiliğinden anlayacağını vurgulamaktaydı²⁹.

Gerçekten adada yaşam şartları oldukça zordu. Bütün bu zorlukların yanı sıra önemli bir de tehlike vardı. O da adada oldukça fazla yılan oluşuydu. İtalyanların tavsiyesi üzerine esirler daha ilk geceden kapılara nöbetçi dikmişler, ertesi gün yılanlar yüzünden otların temizlenmesi için her koğuşa iki tırpan ve orak vermişlerdi. Köpekbaklıkları yüzündense denize girme yasağı getirilen Türk esirlerine, karada da belirli bir sahanın gezme ve dolaşma yeri olarak sınırlama getirilmesi ilk yasağın makul karşılanmasına ancak ikincisinin ne sebeple olduğuna anlam verilememesine yol açmıştı. Halil Ataman "Güya dost ve insan sever İtalyan devleti, lütfen bize belalı ve köpeklerin bile yaşamasına elverişli olmayan bu kötünün kötüsü, menhus bir yerde misafırhane bahşetmiştir" derken "İt derisinden post, gâvurdan dost olmaz"³⁰ atasözüyle kendilerine reva görülen böyle bir muameleye anlamlı bir karşılık vermekteydi. Ancak esirlerin ada hakkında ve yine kendileri için reva görülen kötü misafırlığın ötesinde kötü bir gerçek daha vardı. Bu gerçeği 4 Mart 1922'de kendilerini

²⁹ OHAM, 15 Kanun-i sani 1338/Ocak 1922, No:5, s.103.

³⁰ Ataman, *Esaret Yılları*, s.283-285.

muayene etmek için adaya gelen Dr.Hasse'den öğrenmişlerdi. O da oturdukları binaların karantina binaları olduğu ve bulaşıcı hastalık görülen vapurların yolcularının buraya getirilip bu binalarda karantinaya alındığı ve ölenlerin de bu adaya gömüldüğü idi. Fakat İtalyan hükümeti hastaların adanın toprak ve havasını kirlettikleri düşüncesiyle burada bulunan büyükbaş ve kümes hayvanları ile onlardan elde edilen ve üretilen ürünlerinin sadece adada tüketilmesine izin verdiği, ülkenin sağlığına zararlı olduğu gerekçesiyle hiçbir ürünün ada dışına çıkmasına müsaade etmediği, Sağlık Bakanlığı'nın bu işi sıkı kontrol altında tuttuğu ve gece gündüz iki silahlı motorun ada çevresinde devriye gezdiği ile ilgili ilginç ve hayret uyandırıcı bilgilerdi.

Halil Ataman bunları öğrendiğinde, “Bakın görün şu dost gâvur İtalya'yı!! Bu imansız ve Allahsız adanın kirletilmiş toprağında Hüdayi nabit yetişen otları yiyen ineklerin sütünden elde edilen her nevi gıda maddesinin, İtalyan halkının sağlığına zararlı olabilir mütalaasıyla halk tarafından yenmesine müsaade etmeyen İtalya, o sar'ı hastalıktan ölenlerin yattıkları yataklarda bizlerin yatırılmasını,... bildiği ve kabullendiği bulaşık, kirli ve mahzudu bir yere misafir sıfatı ile bu belalı yerde para karşılığı, misafirserverlik sahtekarlığı ne hazin ve ne alçakça bir düşünce ve düşmanlık saklı bir gâvurluk”³¹ sözleriyle öfkesini dile getirmekteydi.

Bu zor şartlar altında adada günler geçerken, gerek Hilal-i Ahmer Cemiyeti gerek Milletler Cemiyeti ve Milletlerarası Kızılhaç Komitesi Türk esirlerinin serbest bırakılması için girişimlerini sürdürmekteydi. Milletler Cemiyeti Delegatesi Raymond Şilimmer Atina'da yapmış olduğu resmi temaslar sonunda Türk esirlerinin serbest bırakılıp, memlekete döndüklerinde Türk Ordusunda görev yapmayacaklarına dair Ankara ve İstanbul hükümetlerinin teminat vermesi halinde serbest bırakılacaklarını beyan etmiş, Şilimmer, İstanbul hükümeti ve daha sonra Ankara hükümeti ile yaptığı temaslarda, Ankara'nın da Yunanlıların istediği bu teminatı yerine getirmeye söz vermesi üzerine tekrar Atina'ya gitmişti. Şilimmer, Ankara ve İstanbul hükümetlerinin teminatını Yunanlıların kabul etmesiyle, durumu Milletler Cemiyeti ve Milletlerarası

³¹ Ataman, **Esaret Yılları**, s.290-291. İtalyanlar aslında Türk esirlerinin bulaşıcı hastalık taşıdıkları gerekçesini ileri sürmüşlerdi. Ancak 8,5 ay birlikte kalıp yolculuk yaptıkları Heymeymoro vapuru ve Japon personeline esirleri Asinara'ya getirdiklerinin ertesi günü adayı terk etme müsaadesi vermişlerdi.

Kızılhaç Teşkilatı'nın İstanbul'daki Temsilcisi Bornie'ye bir telgrafla bildirerek Asinara Adası'ndaki Türk esirlerinin serbest bırakılmasına karar verildiğini belirtmişti. Raymond Şilimmer, Türk esirlerinin tahliyesine nezaret etmek üzere Atina'dan daha sonra Roma'ya hareket etmişti³².

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bu gelişmeler ve karar üzerine Türk esirlerini İstanbul'a nakletmek için Ümid Vapuru'nu kiralamış, Asinara'daki esirlerin İstanbul'a naklini gerçekleştirmek üzere bir heyet seçilmesine karar vermişti³³.

19 Mayıs 1922'de İstanbul'dan hareket eden Ümid vapurunda esirleri almak için giden heyetin başında Hilal-i Ahmer Esir Şubesi Başkanı Saffet Bey olmak üzere, Refii, Hulusi, Nazım, Refik, Cemal ve Dr.Fahredden Beyler bulunmaktaydı. Vapurda personel olarak görev yapanlar ise 1.Kaptan Hikmet, 2.Kaptan Basri, Seyir Subayı Bilal ve Çarkçıbaşı Hikmet Beyler idi³⁴.

Asinara'da bulunan Türk esirleri serbest bırakılmalarıyla ilgili girişimleri, gelişmeleri ve nihayet tahliye edilecekleri hakkındaki haberleri yine Raymond Şilimmer tarafından gönderilen telgraflarla öğrenmişlerdi³⁵.

Tahliye haberi ve Ümid vapurunun kendilerini alması için adaya gelmesinin bekleşiyle ilgili Türk esirleri arasında bulunan bir zat duygularını şöyle ifade etmekteydi:

“Tahliyemize karar verildiğini öğrenmiştik. Fakat bu kararın uygulanacağını bize müjdeleyen haberlerin her ne kadar da pek kısa bir zaman için olsun ertelenmesi uzun senelerin ızdıraplarıyla yorgun düşmüş asabı son derece germiştir. Tahammül edilemeyen bir bekleyiş humması içinde kıvranıyorduk. Nihayet Ümid vapurunun gelip bizi alacağı söylendi. Mayıs'ın 10.günü biri Roma Elçisi Osman Nizami Paşa'dan diğeri Milletlerarası Kızılhaç Memuru Raymond Şilimmer'den birer telgraf aldık. Ondan sonra diğeri telgraflar birbirini takip etti. Artık bekleyiş nöbeti olanca şiddetiyle hükmünü icra ediyor, herkes mesafeye ve geminin tahmin edilen hızına göre varış

³² **Türkoğlu**, 14 Mayıs 1338/1922, No:40.

³³ **Türkoğlu**, 21 Mayıs 1338/1922, No:41, **Türkiye Kızılay Derneği 75 Yıllık Hayatı (1877-1949)**, Ankara, 1950, s.58-59.

³⁴ **Vakit**, 2 Haziran 1338/1922, No:1607.

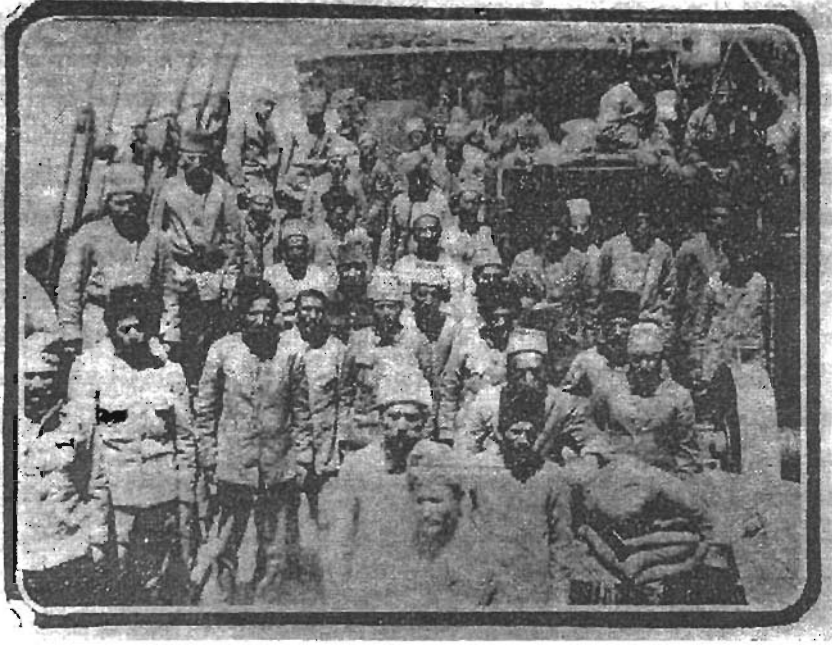
³⁵ **Ataman**, **Esaret Yılları**, s.289, 292-294.

anını hesaplayıp duruyordu. 24-25 Mayıs gecesi gece yarısına doğru ordugâh içinde bir gülgüledir koptu. Vaktin geç, herkesin uykuda olmasına rağmen en soğuk kalpler bile bu cereyanın etkisinden kendini kurtaramamış bütün ordugâh dışarı fırlamıştı. Bizi vatanımıza kavuşturacak gemimiz gelmişti. İster düşmanca ve haşın, ister gönül alıcı ve dostça olsun bize daima yabancı ecnebi memurların huzurundan bıkmış, usanmış, kendi adamlarımızı görmeye susamıştık. Sahilden oldukça uzakta demirleyen Ümid pırıl pırıl pırıldayan ışıldaklarıyla, karanlıklara gömülmüş hareketsiz duruyordu. Biz çocukluğumuzda yaptığımız gibi petrol ile hamur edilmiş toprak kümelerini ateşliyor, kurumuş otları yakıyorduk. Ordugâh bir şenlik içindeydi. Yavaş yavaş tan yeri ağarmaya başladı. Deniz yaz sabahlarına mahsus tazelik, nazlı bir mahmurlukla örtülü, Ümid orada yatıyordu. Güneşle beraber sancaklar çekildi. Hiçbir emel, hiçbir duygu asla bu kadar heyecanlı olamaz. Tüyleri asla böyle tatlı bir irkilişle ürpertemezdi. Şehid kanını andıran kırmızı zemini üzerindeki yüce ve semavi işareti beyaz hilaliyle kıvrımlarında altı asırlık şerefli bir mazinin hatırasını taşıyan alsancak gözlerimizi yaşarttı³⁶.

Hilal-i Ahmer Heyeti Başkanı Saffet Bey de, esirleri büyük bir sevinçle kendilerini karşılamaya hazır bulduklarını, Ümid vapurunun geleceğini önceden bildirdikleri için hepsinin harekete hazır bir durumda beklediklerini, Asınara Adası Garnizon Kumandanı Perno, Roma Türk Elçiliğinden Manyasızade Feridun Bey ile esirler adına en kıdemlilerden Yüzbaşı Ali Galip tarafından karşılandıklarını belirtmekteydi³⁷.

³⁶ **Vakit**, 2 Haziran 1338/1922, No:1607.

³⁷ **Vakit**, 2 Haziran 1338/1922, No:1607.

Asinara Adası'ndaki Türk Esirleri Ümid Vapuru Güvertesinde

26 Mayıs'ta adada bulunan esirler akşama kadar vapura bindirilmiş, heyet o gün Garnizon Kumandanı Perno'nun verdiği yemeğe katılmış, aynı gün akşam üzeri de heyet vapurda garnizon kumandanına bir akşam yemeği vermişti.

26 Mayıs 1922 Cuma günü akşam Asinara Adası'ndan ayrılan Ümid vapuru, Sardunya Adası Askeri Kumandanı General Roses'in heyet ve esirlerle görüşerek veda etmek istediğini belirten talebi üzerine Sardunya'nın Porte Tores limanına uğramıştı. Burada General Roses, vapura gelmiş, kendisi heyet ve esirler tarafından güvertede samimi bir şekilde karşılanmıştı. Esirlere sonlarının kurtuluş olması temennisinde bulunan General Roses; İtalyan milletinin Türkler hakkında beslediği muhabbet ve samimiyetinden bahseden Fransızca bir konuşma yapmış, bu konuşmayı Manyasızade Feridun Bey Türkçe'ye çevirerek, kendisine de aynı şekilde karşılık veren konuşmalar yapılmıştı.

Sardunya Adası'ndan herhangi bir olayla karşılaşmadan yoluna devam eden Ümid vapuru Mataban burnuna varmadan önce Karlo Blender isminde küçük bir

yelkenli gemiye rastlamış, gemidekiler aç kaldıklarından bahsederek yardım talebinde bulunmuşlardı. Bunlara yiyecek ve tütün verilmiş ayrıca esirlerin birçoğu kendi istihkakları olan ekmeğin bir kısmını bu açlarla paylaşmışlardı.

Mataban burnundan sonra fırtınaya yakalanan bu nedenle bir süre rahatsız edici bir yolculuk yapan Ümid vapuru ve içindekiler Çanakkale'ye girdiklerinde hoş bir şekilde Çanakkaleliler tarafından karşılanmaları bütün acı ve zahmetleri unutturmuştu. Çanakkale Mutasarrıfı Vahab Subhi Sancak Muhasebecisi, Polis Komiseri ve kardeşi, Çanakkale Merkez Memurları vapura gelerek esirlere tatlı adına şeker, tütün ve sigara ikram etmişler, Çanakkale Belediyesi de ayrıca şeker ve tütün dağıtımında bulunmuştu. Esirler vatanın bu ilk toprağında gördükleri misafirperverlikten oldukça duygulanmışlardı.

31 Mayıs akşamı Çanakkale'den hareket eden Ümid vapuru ertesi gün İstanbul'a varılacağı için, esirler büyük bir neşe içinde sabahın olmasını, senelerden beri gözlerinde tüten İstanbul ufuklarının görünmesini beklemekteydi. Ancak gece yarısı saat 2,5'ta meydana gelen bir olay esirlerin bütün neşe ve şenliğini zehir etmişti. Ümid vapurunun önüne Egeli isminde bir Yunan torpidosu çıkmış, torpidodan Ümid vapurunun ismi ve süvarisi hakkında açıklanma istenmişti. Gereken cevaplar verilmesine rağmen "Korsanlığa alışmış olan bu adamlar buna kanaat etmeyerek, bir sandalla gemiye geleceklerini ve arama yapacaklarını" söylemişlerdi. Ümid vapuru personeli bu isteği çaresiz kabul etmiş, başta bir Yunan subayı ve birkaç silahlı Yunan askeri daha vapura çıkmadan önce ilk işleri "Çok paranız var mı?" diye sormaları olmuştu. I. Kaptan Hikmet Bey "Bizim gibi adamların ne parası olur ki" diye cevap vermiş, askerler esirleri ite kaka vapurun her tarafını aramışlar, bir şey bulamadan çekip gitmişlerdi.

Ümid vapuru 1 Haziran sabah saat 10'da İstanbul'a ulaşmış, esirler arasında bu mutlu günü sadece 4 arkadaşları paylaşamamıştı. Bunlardan üçünü Pire Müslüman mezarlığında, birini de Asınara Adası'nda bırakmışlardı. Türk esirleri limandan vapura gelen, Merkez Ordusu Kumandanlığı Esir Şubesi Müdürü Miralay Talat Bey'in başkanlığında Binbaşı Muhlis, Yüzbaşı Adil, Mülazım-ı evvel Osman Beyler ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İkinci Başkanı Hamid (Hasancan) Bey tarafından karşılanmışlardı.

Türk esirleri Hilal-i Ahmer Cemiyeti* ve Ümid vapuru personeline gösterdikleri gayret ve fedakarlıktan dolayı teşekkür etmiş, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne üye kayd olmak istediklerini belirtmişlerdi³⁸.

Nihayet özlem sona ermişti. Onlar seneler süren esareti Asinara Adası'ndan Ümid vapuruna bindikleri gün, hasreti de İstanbul'u bir selam saffi halinde Ümid'in küpeştesinde selamladıkları gün bitirmişlerdi. Sırada artık özgürlüğü kucaklamak için sayılı günleri kalan anavatan Türkiye vardı.

* Asinara Adası'nda kalan Türk esirlerinin iâşesi için İtalyan hükümetinin yaptığı masraflar Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından ödenmişti (Türkiye Kızılay Derneği., s.58).

³⁸ **Vakit**, 2 Haziran 1338/1922, No:1607.

BİBLİYOGRAFYA

Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1339 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumiyesine Takdim Edilen (1335-1338) Dört Senelik Devreye Ait Rapor, İstanbul, 1339, s.121.

Armaoğlu, Fahir **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1987.

Carr, E.H. **Sovyet Rusya Tarihi Bolşevik Devrimi (1917-1923)**, C.I, Çev.Orhan Suda, İstanbul, 1989.

Kutlu, Cemil I. **Dünya Savaşı'nda Rusya'daki Savaş Esirleri ve Bunların Yurda Döndürülmeleri Faaliyetleri** (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1997

Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, C.16, İstanbul, 1989

Meydan Larousse, C.9, İstanbul, 1972

Ataman, Halil, **Esaret Yılları Bir Yedek Subayın I. Dünya Savaşı Şark Cephesi Hatıraları**, Yay.Haz: Ferhat Ecer, İstanbul, 1990

Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmuası

Türkiye Kızılay Derneği 75 Yıllık Hayatı (1877-1949), Ankara, 1950.

Vakit

Türkoğlu

ÖZET

VLADİVOSTOK'TAN ASİNARA ADASI'NA TÜRK
ESİRLERİ

Bu çalışma, I. Dünya Savaşı'nda Rusya'da kalan ve bir kısmı Vladivostok'ta toplanan Türk esirlerinin Türkiye'ye getirilme çabalarını ve esirlerin Türkiye'ye yolculukları esnasında yaşadıkları bir dizi olumsuz gelişmeleri konu almaktadır.

Vladivostok'taki Türk esirleri için yaşanan ilk olumsuz gelişme, Ekim 1919'da nakilleri için yatırılan paranın 1 yıl gecikmeyle mahaline ulaşmış olmasıydı. Türk esirler ancak 23 Şubat 1921'de Heymeymoro adlı Japon vapuruyla yola çıkarılmış, 42 gün süren bir yolculuktan sonra vapur, Midilli Adası önünden geçerken bir Yunan savaş gemisi tarafından tutuklanarak Pire limanına getirilmişti. Yunan makamları Türk esirlerinin tamamının esir olarak kendilerine teslimini istemiş fakat vapurda bulunan Japon heyeti bunu kabul etmemişti. Bunun üzerine vapurun Pire limanından ayrılmasına müsaade edilmemiş, esirler 6 ay limanda karaya ayak basmadan Heymeymoro vapurunun güvertesinde kalmıştı.

Yaşanan bu talihsiz ve ikinci olumsuz gelişme, Milletler Cemiyeti, Milletlerarası Kızılhaç Komitesi ve Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin çabalarıyla giderilmeye çalışılmış, nihayet esirlerin tarafsız bir bölgede muhafazaları kabul edilmişti. Bu tarafsız bölge İtalya'ya ait aslında bir karantina adası olan Asinara'ydı.

İtalyanların karantina muamelesine maruz kalan Türk esirleri çıplak arazisi ve yılanlarıyla oldukça kötü şartlara sahip bu adada 7 ay geçirerek üçüncü büyük olumsuzluğu yaşamıştı.

Anadolu'da işgalcilere ve Yunanlılara karşı sürdürülen Kurtuluş Savaşı nedeniyle, esirlerin Türkiye'ye gönderilmeleri durumunda Türk ordusunda görev alacakları korkusu, bütün bu haksız ve gayri insani muameleye neden olmuştu. Ankara ve İstanbul hükümetlerinin esirlerin yurda dönmeleri halinde Türk ordusunda görev almayacakları teminatını vermesiyle esaretten kurtuluş 1 Haziran 1922'de mümkün olacaktı.

Anahtar Kelimeler: Vladivostok'taki Türk Esirleri, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Asinara Adası ve Türk Esirleri

ABSTRACT
TURKISH CAPTIVES FROM VLADIVOSTOK TO
ASINARA ISLAND

This study is about a number of negative events which Turkish captives who stayed in Russia during the First World War and a part of them collected in Vladivostok experienced during their travels and effects of being brought to Turkey.

The first negative event occurring for Turkish captives in Vladivostok was the fact that the money invested for their transportation in October 1919 reached its destination with a year-delay. The Turkish captives were set off by a Japanese ship named Heymeymoro in 23rd February 1921, and after 42 day's navigation the ship was captured by a Greek fight ship and brought to Pire harbour while she was crossing past Midilli Island, the ship was captured by a Greek fight ship, and brought to Pire harbour. Greek authorities took enslaven all the Turkish captives and wanted them to give in. But Japanese delegation in the aboard didn't accept this so, the ship wasn't allowed to leave from Pire harbour and the Turkish captives had stayed on the ship aboard without touching land for six months.

This and the second negative event experienced had been tried to ward off by the efforts of League of Nations, International Committee of the Red Cross and Ottoman Red Crescent Society, and eventually the transportation of the captives to another impartial region. This impartial region, in fact, is an quarantine island. Asinara belonging to Italy.

The Turkish captives undergone to the quarantine treatment of Italians experienced the major negativity on this island, well known with its bare land and snakes, for seven months.

Due to Liberation War conducted against Greeks and invaders in Anatolia in case of shipping of the captives to Turkey, the fear of joining to the Turkish army lead to all this unfair and abominable treatment. Upon the assurance of Ankara/Angora and Istanbul governments about the captives wouldn't include in the Turkish army, in case of coming back to home, the liberation from the captivity came true 1st June 1921.

Key Words: Turkish Captives in Vladivostok, Ottoman Red Crascent Society, Asinara Island and Turkish captives.